

УДК 316.334.3

Товстоліс А.І.

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ БІДНОСТІ

Чернігівський національний технологічний університет,

Чернігів, Шевченка 95, 14027

Tovstolis A. I.

THEORETICAL PROBLEMS OF POVERTY

Chernihiv National University of Technology,

Chernihiv, Shevchenko 95, 14027

Анотація. У статті розглянуто основні підходи до визначення поняття „бідність”, показники масштабів бідності, особливості бідності в Україні та сформовано основні напрями державної політики з підвищення рівня життя населення.

Ключові слова: бідність, рівень життя, критерії оцінки бідності, межа бідності, прожитковий мінімум.

Abstract: The article describes the main approaches to the definition of "poverty", the indicators of poverty scales, especially poverty in Ukraine and the main directions of the state policy to improve living standards of the citizens.

Key words: a poverty, a standard of living, criteria for assessing poverty, a limit of poverty, a living wage.

Постановка проблеми та її актуальність. Пріоритетним завданням соціальної політики України є підвищення рівня добробуту її громадян, а подолання бідності виступає одним із складових завдань досягнення поставленої мети. Посилення виробничо-економічної диференціації регіонів України, зростаюча диспропорція рівня життя населення міських та сільських поселень, депопуляція населення, зниження рівня та якості освіти і кваліфікації,

високий рівень захворюваності тощо – все це є наслідком негативного впливу бідності на всі сфери життєдіяльності суспільства, що стримує і дестабілізує соціально-економічний розвиток країни. Саме тому подолання бідності в Україні розглядається як основа досягнення усіх стратегічних цілей сталого розвитку держави. Економічне зростання і покращення умов життя населення – це два основних органічно поєднаних процеси.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню рівня життя населення і проблем бідності присвячені численні праці вітчизняних науковців, в яких зазначаються як методичні підходи до визначення бідності, так і особливості прояву цього явища в Україні, а також напрями створення ефективно діючої соціальної політики. Особливої уваги заслуговують праці І.М.Борецької, В.М.Гейця, Е.М.Лібанової, В.О.Мандибури, С.В.Мельника, О.Ф.Новікової та інших. У той же час слід зазначити, що проблема бідності в Україні досі не вирішена, вплив бідності на економічну поведінку людини залишився без уваги.

Метою статті є дослідження теоретичних проблем бідності і загальних пропозицій щодо заходів державної політики з метою підвищення рівня життя населення України.

Виклад основного матеріалу.

Бідність – це складна система процесів, які призводять до глибокої перебудови матеріальної і духовної культури всього суспільства. Якщо стан бідності триває доволі довго, то складається та відтворюється соціальний тип і спосіб життя бідняка. Перебування в стані бідності має безпосередній вплив на економічну поведінку, породжує тіньову економіку, яка, в свою чергу, відтворює бідність. Результатом такого процесу стає коло, з якого важко вирватися.

Бідність має різні аспекти, а саме – економічний, соціальний, психологічний. Найбідніше населення із соціальної точки зору розглядається як неоднорідна маса людей з низьким статусом у суспільстві. Найбідніше населення із психологічної та правової точки зору не має реальних цивільних

прав, необхідних для збільшення інвестицій у власний людський капітал. Бідність з економічної точки зору являє собою дуже низький рівень життя, в умовах якого людина позбавлена різноманітних засобів для нормального соціального життя.

Таким чином, бідність – це соціально-економічне явище, в умовах якого окремі групи населення зазнають труднощі щодо задоволення своїх першочергових потреб та розвитку людського капіталу.

Бідність визначається як неможливість через брак коштів підтримувати спосіб життя, притаманний конкретному суспільству в конкретний період часу. До бідних верств суспільства належать ті, хто не з власної волі позбавлений необхідного: нормального житла, їжі, одягу, здоров'я, можливості здобувати освіту.

Організація Об'єднаних Націй виділяє чотири основні прояви бідності: коротка тривалість життя; низька професійно-освітня підготовка, відсутність необхідної бази для нормального життя – чистої питної води, медичних послуг, якісного харчування; ізоляваність від суспільного життя.

Вибір критерію віднесення до категорії бідних є досить складним завданням, пов'язаним із визначенням та розрахунком системи показників. В Україні кількісна оцінка бідності населення ґрунтується на даних вибіркового обстеження домогосподарств відповідно до Методики комплексної оцінки бідності, розроблену у 2001 р. на виконання Комплексної програми забезпечення реалізації Стратегії подолання бідності (затвердженою постановою Кабінету Міністрів України від 21.12.2001 р. за №712) для аналізу показників бідності. Головним показником кількісної оцінки бідності виступає межа бідності.

Межа бідності – це рівень доходів у середньому на члена родини, нижче від якого неможливе задоволення основних потреб, або це частка прожиткового мінімуму на одну особу в розрахунку на місяць. За допомогою цієї межі визначаються сім'ї, які належать до категорії бідних. За західними стандартами,

якщо витрати на харчування становлять 60% сукупних витрат або більше, така сім'я вважається бідною [6, 15].

У міжнародній практиці розрізняють три основних підходи до визначення межі бідності: суб'єктивний, відносний та абсолютний.

Суб'єктивний підхід виокремлює бідних на основі самооцінювання: до категорії бідних належать особи, які відчують, що не мають необхідних доходів або ресурсів, щоб забезпечити собі достатній, на їхню думку, рівень життя, властивий суспільству. Грунтування цього підходу на поглядах окремих осіб відносно їх уявлень про стандарти та спосіб життя не дає зовнішнього уявлення про предмет дослідження (бідність). Ця методика лише відбиває розбіжності між індивідуальними прагненнями суб'єктів та можливостями їх задоволення. Тому суб'єктивну теорію можна використовувати як допоміжну для коригування критерію бідності.

Відносний підхід розглядає бідність як причину нерівності. У рамках цієї теорії у визначенні відносної межі бідності використовується певна частина, що визначається на національному рівні, середнього (медіанного) особистого доходу (витрат). За цим підходом людина або сім'я вважається бідною в тому разі, якщо кошти, які вони мають не дозволяють їм вести спосіб життя, притаманний тому класові, в якому вони живуть.

Концепція абсолютної бідності визначає критерій бідності на основі мінімальних споживчих потреб. Вартісна величина набору благ, необхідних для задоволення основних потреб на мінімальному рівні, називається бюджетом прожиткового мінімуму, або бюджетом мінімальних потреб. Саме розмір прожиткового мінімуму визначає абсолютний поріг бідності. Згідно з цією концепцією, до бідних належать особи, які мають менше, ніж об'єктивно встановлений абсолютний мінімум ресурсів, необхідних для задоволення фізіологічних та основних соціально-культурних потреб.

Небезпека цього підходу полягає в неможливості врахування так званих „тіньових” доходів, що забезпечує населенню нелегальні додаткові джерела доходу. Але за міжнародними стандартами аналіз доходів повинен включати

всі без виключення види грошових і натуральних надходжень, незалежно від їхніх джерел.

Ряд авторів вважає, що в Україні найбільш прийнятним для встановлення критерію оцінки бідності є абсолютний підхід.

Для вимірювання межі бідності в Україні використовуються наступні показники: мінімальний споживчий бюджет, межа малозабезпеченості, прожитковий мінімум.

Мінімальний споживчий бюджет – це набір продовольчих і непродовольчих товарів і послуг у натуральному та вартісному вираженні, що забезпечує задоволення фізіологічних і соціально-культурних потреб людини.

Межа малозабезпеченості – це величина середньодушового сукупного доходу, який забезпечує непрацездатному громадянину споживання товарів і послуг на мінімальному рівні, встановленому законодавством.

Прожитковий мінімум – це вартісна величина, яка достатня для забезпечення нормального функціонування організму людини та збереження її здоров'я і складається з набору продуктів харчування, а також мінімального набору непродовольчих товарів та мінімального набору послуг, необхідних для задоволення основних соціальних і культурних потреб особистості.

Прожитковий мінімум є основним соціальним стандартом, який застосовується для загальної оцінки рівня життя населення в Україні, є основою для реалізації та розроблення окремих державних соціальних програм. Саме від рівня прожиткового мінімуму залежить мінімальна заробітна плата, мінімальна пенсія, розміри державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям тощо. З 1 грудня 2013 року прожитковий мінімум в Україні становить 1176 грн. в місяць.

Висновки. Вирішення проблеми бідності в Україні потребує розробки системи комплексних науково обґрунтованих заходів, які повинні враховувати специфіку та особливості формування та поширення бідності, масштаби та причини її виникнення. Для зниження, запобігання та подолання бідності населення в Україні пропонується: підвищення та удосконалення оплати праці

працюючого населення; підвищення рівня зайнятості населення та розвиток ринку праці; удосконалення адресної соціальної допомоги та соціальних послуг; соціальна підтримка родин із дітьми, дітей, позбавлених батьківського піклування, осіб з обмеженими фізичними можливостями; забезпечення та поліпшення житлових умов бідних категорій населення; стимулювання економічного зростання як головної передумови зростання доходів населення та подолання бідності.

Література

1. *Боков О.* Моніторинг соціальних стандартів та їх вплив на регіональний рівень життя населення України. / О. Боков, В. Вітер. // Україна: аспекти праці. – 2012. - №8. –С.28-34.
2. *Вербицька Г.Л.* Проблеми бідності та рівня життя населення України. /Електронний ресурс. - Режим доступу: <http://ena.lp.edu.ua/> Lviv.Politechnic National University Institutional Repository
3. *Вітер В.* Прожитковий мінімум у системі вимірів рівня життя населення України / В. Вітер // Україна: аспекти праці. – 2010. - №1. – С.26-36.
4. *Демографічні чинники бідності* (колективна монографія) /за ред. Е.М. Лібанової. – К. : Інс-т демографії та соціальних досліджень НАН України. – 2009. – 184 с.
5. *Лібанова Е.М.* Бідність населення України: методологія, методика та практика аналізу : монографія. – К. : КНЕУ, 2008. – 328 с.
6. *Мельник С.* Критерії оцінки бідності працюючого населення в Україні / С.Мельник, Н.Гаєвська // Україна: аспекти праці. – 2012. - №2. – С.14-19.
7. *Новіков В.* Подолання надмірної нерівності – пріоритет соціальної політики. / В. Новіков // Україна: аспекти праці. – 2013. - №1. – С.3-7.
8. *Полозенко Д.* Основні напрями соціальної політики на сучасному етапі розвитку економіки України. / Д. Полозенко // Економіка України. – 2011. - №7. – С.83-89.

9. *Шевчук О.* Справедливість розподілу доходів та порочне коло бідності. /
О. Шевчук // Україна: аспекти праці. – 2012. - №7. – С.13-16.

Стаття відправлена: 17.09.2014р.

©Товстоліс А.І.